

tani csak azért, hogy néhány ember megélhetését biztosítsa. A román középosztálynak így másfelé kell tájékozódnia. Ezért fordul jobb fele, s véli innen továbbra biztosítottnak eddigi előnyeit. (*Vadai György*)

1. Nicolae Gane: Petre Carp și locul său în istoria politică a țării. București 1936. — 2. A román „ujjobbágyság” társadalomtudományi elemzését Dobrogeanu Gheorghe adta meg. *L. Korunk* XI. (85-87.). — 3. L. C. Filitti: Rătăcirile unei pseudoburghezii. București 1935. — 4. A szóbanforgó könyv Constantin Garofild: Chestia agrară în România. București 1920. —

ERDEI FERENC: FUTÓHOMOK. — Athenaeum. Budapest, 1937.

A *Viharsarok* után a *Futóhomok*. Magyarország felfedezése folytatódik, az Alsó Tiszavidék után a Duna-Tisza-köz és népe. A *Futóhomok* folytatja az ismeretlen világ felfedezését, a táj és nép különös összeforrásának eszméltetését, az osztályok egymásmellettségének és ellentétének döbbenetes rajzát. Hideg tárgyilagossággal számbaveszi az író a népet tájak, mezővárosok, kisvárosok szerint. Hogyan oszlanak meg, hogyan sáfárkodnak az életükkel? Milyen volt a múltjuk, a jelenük és milyen a jövőjük?

A múlt mint egyéb tájakon, itt is bővelkedik „korszakalkotó” pusztításokban, mint az író találó jelzővel mondja. Ez a korszakalkotó pusztítás 1526-ban kezdődik, mikor a törökhadak a Duna-Tisza mentén vonulnak hazájukba s mindenütt nagy prédálást vittek végbe. A török állam-szervezet csak hadügyi-pénzügyi organizmus volt, mással (vallás, igazságszolgáltatás) nem törődött s a magyar hatóságok továbbra is megmaradtak bizonyos hatáskör birtokában. Pest vármegye urai Fülel várába húzódnak, ott üléseznek s a parasztság — a török mellett — urainak is küldi az adót. A törökök kiűzése után jellemzően megmutatkozik a magyar rendek felkészültsége: nemcsak az uralkodói önkényvel, de ugyanakkor a paraszti követelésekkel szemben is tudtak küzdeni. S ez annál súlyosabb, mert a mezőgazdaság, szőlőtermelés, kereskedelem s ipar hanyatlottak s a munkásviszonyok is leromlottak úgy a kúriális, mint urbéri birtokokon. A kúriális birtokokon mindenütt a cselédség munkálta a földeket nagyüzemi keretek között. Erdei Ferenc pontos történelmi adatokkal tünteti fel az urbéri birtokszervezetek különbségeit is.

A munkásviszonyokat 1729-ben megyei határozat rendezti. Eszerint a maximális bér aratóknak tiszta búzából egynyolcad, keverékből egyhatod, rozsából, árpából és zabból egyhatodrész s ugyancsak jellemző egy szolgabírói határozat 1730-ból, mely kimondja, hogy a munkások lakóhelyükről máshova nem szegődhetnek addig, amíg ott egyáltalában van munka.

Erdei felállítja a rendi társadalom mérlegét a 18. sz.-ban. Pontosan mér: a Nyugat mögött elmaradt, de a föld benépesült és művelés alá jutott. A parasztság kiváltságos községei eljutottak a paraszti állapot legfelsőbb szintjéhez, újabb szabadságok és újabb életformák felvételére vállalkozhattak, de — és ez a tragikus — a nem kiváltságos parasztsók (zsellérek) 1848 után sem jutottak messzebb, mint 1700-ban. Erdei öszintén, az igazmondás természetességével megállapítja azt, amit újabb szociográfustársai is kénytelenek megállapítani, hogy 1848 nem likvidálta a régi bajokat. A harc, ha rejtetten is, fennmaradt és Magyarország a millennium idején is csak „felülről nézvést” tetszhetett virágzó európai társadalomnak. Erdei „alulról” nézi a dolgokat. Élesen, fürkészően, mint a kegyetlenségig kíváncsi orvos, aki pontos kórismertetet kíván a betegről

adni, még ha durvának is látszik a vizsgálat. Erdei minden diagnózisa egyszerű, érthető. Mintha matematikai módszerekkel dolgozna. Előadása sokszor száraz, csak néhol melegíti fel egy-egy derűsebb kép látása, — de mindig logikus s amit mond — rosszat vagy jót — azt nem lehet kétségbevonni. A budavidéki németiség pl. *idegen országot* jelent nekünk. Erdei szembenéz a kérdéssel: az országépítő király telepítése vagy a töröktől megszabadító uralkodók idegentelepítése, de tulajdonképpeni nemzeti hátránya okozták-e ezt? Igazat adunk az írónak, hogy egyikben sem látja az okot. „A paraszt, ha magyar, ha német, nem sokat törődik nacionalizmussal s különösen nem imperialista nacionalizmussal, de egyet konokul őriz: *a saját életét*... Tudni kell azonban azt is, hogy nincs az a parasztság, amelyik az idők végezetéig ragaszkodik parasztállapotához s örül, ha örökre benne maradhat... A budavidéki német parasztság is szívesen polgárosodna s szívesen részesülne a magyar kulturában, ha ez ígérne neki olyan polgárosodást, amely különb, mint mostani paraszti világa s amelyet éppen ezért kivánni érdemes. A magyar társadalom azonban ilyen soha általános érvénnyel nem tudott ígérni, csak alkalmi vadászterületet adott „a svábokból fött magyaroknak“, ami egyáltalán nem azt eredményezi, hogy a sváb parasztok magyar polgárokká válnak, hanem egészen mást”. (Íme: pragmatikus igazolása annak, amiről Szabó Dezső szélsőséges hangsúllyal, mint germán érdekszövetségről beszél.)

Hogy nálunk nem volt igazi polgárosodás, annak nemcsak szociális hátránya is lett, már pedig, hogy nem volt, arról tanuskodnak *kertvárosaink*, melyek nem igazán azok, munkás és tisztviselőtelepeink, melyeken ott a primitivség bélyege, a budavidéki filiszterpolgárság, az elmaradott életmód, mely a városi közelség ellenére is jellemzi Budavidek lakosságát.

Jó meglátással írja le Pestvidéket is Soroksáron át, hol még európai kulturát találunk, egészen a kunszentmiklósi kopasz mezőig, ahol — mintha már Ázsiában lennénk — vizimadarak zaja váltja fel a raffinált budapesti zsvajt.

Érdekes Erdei Ferencnek a proletáriátusról való látásmódja. Szerinte az ipari társadalomban a proletáriátus három generációja csinált történelmet. Az első, melyhez Marx és Engels kiáltványa szólt, kemény és hősi nemzedék volt. Ez harcolt először a tőkés fejlődés igaztalanságai ellen. A második nemzedék puhább, simább, alkotmányosabb volt, de több helyzeti energiával rendelkezett. Ez a nemzedék harcolt a szociális védelem kiterjesztéséért. A harmadik generáció, a világháború munkás-sága „olyan világot látott maga körül, amely ismeretlen szörnyekkel ejtette zavarba az embert és az elvet. S mikor az öröklött program sorjában zátonyra vitte a mozgalmat, megtorpantak a zászlóvivők és kétfelé vált a sereg. Az egyik rész még élesebbre fente a marxi dogma bárdját és nyíltan vagy fedezékbe vonulva küzdött a szocializmusért, a másik rész pedig sulyba engedte a fegyvert s vagy a történelmi demokrácia útjain indult polgárosodásnak vagy nemzeti népi mozgalmak tették fasiszta kispolgárrá.“ Jellemző, hogy Erdei az „öröklött programnak” tulajdonítja a mozgalom zátonyra jutását, holott a megrendült kapitalizmus harci módszerei nem lehettek benne a marxizmus programjának. Egyébként, hogy az a bizonyos program mennyire nem örökölheto és sablonosan mennyire nem alkalmazható, az ép' Erdei megállapításából látszik, aki elismeri, hogy a magyar, különösen az agrárkapitalizmus nálunk is oly helyzetet teremtett, mint Nyugaton s a mi mozgalmi példánk mégis más formát öltött. „Az egyik volt a békési, csongrádi földmunkásoké,

akik aratósztrájkjal és zendüléssel jelentették be magukat a magyar porondon, a másik a pesti munkásoké, akik szociálpolitikai követelésekkel, parlamenti harcokkal és tüntetésekkel követték a nyugati példát.

A magyar munkásság történelmi szerepét befejezettek tartja: a sikertelen forradalom visszavetette a mozgalmat, a párt, a szakszervezet, a sajtó kispolgárosodott s a történelem formálástól végleg elesett. Komor ítélte s az ítélet komorságát még önmaga előtt sem látja derűsnek s meg sem próbál felelni arra a kérdésre, kikre vár tehát itt a történelemformálás munkája? Lehet-e ezt a történelemcsinálást a paraszttól várni? A nyugati parasztság nem jelent primitívseget, megkötöttséget, mint a mienk. A műveltebb nyugati paraszt állapota közlekedést jelent a többi rétegekkel. A nyugati paraszt gyermekei szabadon választhatnak pályát, holott a mienk robbanásig feszülő energiákkal is ősi kötöttségében gyötrődik. A parasztságnak kötött sorsa még a három város biztatóbb és derűsebb rajzán is átüt.

Kecskemét, Nagykőrös és Cegléd rajza a könyv kiemelkedő fejezetei. A történelmi háttérrel is ábrázolja — hol volt több vagy kevesebb irányító szerepe a nemességnek a város fejlődésében — és pontos lelki arcképet ad: milyen megfontolások vagy döntések viszik előre vagy hátráltatják ma azok fejlődését? Meglátja a történelmi mozzanatok, melyek általában determinálták a fejlődést, de azt is, ami sajátosan fejlesztette.

A földreform végrehajtásáról sem feledkeznek meg E. F. s miután nem állítja be előre a nézeteit, biztos nyugalommal néz szét a látottak között s így az osztályérdekek szövevényében is el tud igazodni s ezért látja meg az olyan intézkedések visszasságát is, melyekkel állítólag jót akartak.

A Dunamellékről, az érsek városáról, Kalocsáról rajzolt kép sem derűtelítő. E város 1409 óta az érseki uradalom árnyékában áll. Iskola, sajtó, takarékszó, minden az érsek irányítása alatt. A papság csinált keresztény munkásegyületet is a szocialista tanok ellensúlyozására s az érseki uradalom bérföldet is bocsátott az egylet rendelkezésére s szövetséget alakított az egylet keretei között. De mit érnek a szép célkitűzések, mit ér a jóirányú keresztényszellemű olvasmányok terjesztése, ha a város területének 90 százaléka az érseki uradalomé s ha az uradalmi birtokon rosszabb a napszám, mint bárhol a környéken. — Kísértetiesen hat az a megállapítás, hogy a Duna mellékén az egyes csoportok ma is ugyanolyan szereppel állanak egymás fölött, mint a rendi társadalom idején. „Urak vannak, papok és polgárok és mindezek alatt parasztok“. Ameddig az érseki uradalom hatása kiterjed, teokrácia uralkodik. Minden a papság kezében, de arról szó sincs, hogy az általános hitelvek mértékéhez képest kutatná a megfelelő társadalmi formákat. A statusquo a fontos, aki a legkisebb változtatást akarja, az felforgató. Itt mintha teljes megállást jelezne a társadalmi gépezet. „A jövőendő torzul elképzelt polgárfajtáját a kalocsai parasztok megriadt fantáziája szülte. Az „iparos“ a kalocsai paraszt szemében már felszabadult, istentelen ember, aki nem tiszteli az urakat és nem jár templomba“. A kalocsai szállások parasztsága elég régóta paraszt már s még mindég az. A szállások rideg pusztáit még szele sem érintette a lázadásnak. Dolgozik kegyetlenül s viseli paraszt műveit szerszámán, ruháján, házában s műveket ezeken kívül nem ismer. Az ilyen élet mögött természetesen ott settenkedik a halál árnyéka. „A termelő munkától való menekvés és a gyermek megtagadása, a halál kettős ágú fája az utmutatójuk“. Az uri erkölcsbirák — mondja E. F. — ragálnak nevezik ezt, holott a hasonló viszonyok mindenütt megteremik ezt a ra-

gályt. Nem az életet tagadják meg, mikor az egykének hódolnak, hiszen az egyetlen gyermeket szeretettel kényeztetik. E nép lelke misztikus: „A halál felé hanyatló élet sokat foglalkozik Istennel“. Kisértészen szól bele ebbe a néphalódásba a gyöngyösbokréta divatja. Semmi köze ennek a parasztművészkedés teremtő korszakához. Az irányított kultúra csak ferde utáztatokat szül. Erdei kellő értékére redukálja ezt a kártékony illuziót, melynek ápolásában a kalocsai Népművelési Ház jár e ül. Nehányan itt nagyobb napszámot kapnak s ez a családok. De a paraszti munkából való pillanatnyi kiemelkedés csalással is jár — géppel varrják és könyvekből rajzolják ki az eredeti motívumokat — ahol csak lehet. Elgyetértünk az íróval abban, hogy ma más, szabadabb formája is lehetséges az életnek, önámítás tehát az ilyen cselekedet, mely a parasztot régi formáiban akarja tartani.

„Csak egy feltevés igazolhatná a paraszti népelet megmentését és visszaállítását: ha jól van az, hogy a paraszt csak egy ember, ahogy parasztként embernek lehet lenni s ha jól van az, hogy egy társadalom kisebbségének „magas“ kulturáját csak „mély“ kulturára szorított többség képes fenntartani. De ki igazolja ezt a feltevést?

Az író e kérdésére csak azt felelhetjük: ma még a tények igazolják. Holnap talán — ha Erdei Ferenc és szociográfus társainak feldeítő munkái elvégzik érlelő munkájukat — a tények fogják megcáfolni.

(Rab Imre)

MALNÁSI ÖDÖN: A MAGYAR NEMZET ÖSZINTE TÖRTÉNETE
(Cserépfalvi kiadás. Budapest, 1937.)

Bizonyos, hogy ennek a könyvnek bőven akadnak dicsérői és gáncsolói is. De közönyösen nem hagyja az olvasót. Az újabb korok parancsoló divatjának hódol, mikor hangsúlyozza, hogy *őszinte történetet ír*. Magyarországon szokatlan ez, mert arra voltunk nevelve, hogy hivatalos történetkönyveink is őszinték. Amde az új idők új megállapításokat követelnek. A régi történet nem sok ügyet vetett a szociális fejlődésre s vesztett és nyert csaták emlékét hozta, néha erőszakolt összefüggésbe transzcendens eszméikkel, az új idők szociológiája és szociográfiája viszont ügyet vet a történetre is. Az értelmes szülők tanulnak a gyermekektől s az értelmes történet nem tekintheti mellőzhető mennyiségnek a szociográfia szempontjait. Mert csak úgy lesz őszinte, ha nem titkol el semmit!

Ez a könyv *meggyőzni*, hódítani akar. „Tisztelt Olvasó! Magyar Testvér!“ — így nem szoktak történetkönyveket kezdeni. De talán így kell megszólítani azokat az olvasókat, akikkel csak ilyen közelítéssel lehet közölni a dialektikus látásmódot. Az is szokatlan, hogy a történetíró a tények ismertetése után megoldásokat ajánl. Ezuttal a pártok helyébe lépő hadseregről van szó, mint amely megmenti a helyzetet. Az író biztosan néphadseregre gondol — de ne vitázzunk vele s azzal sem, hogy lehet-e, szabad-e hungarocentrikusan szemlélni a történeti eseményeket s lehet-e hívó lélekkel — evangéliumi értelemben — vizsgálni, kik, mennyit, mikor valósítottak meg az evangéliumi normákból? A nemzettudatosság és a hit ereje, amely az íróat áthatja, nem árt objektív szemléletének s ha neki sikerült olvasóit tévelygések nélkül s a vezetők erényeinek eltorzítása nélkül meggyőzni arról, mi és hogyan történt itt, akkor biztosan termékenyítő munkát végzett s a dolgok őszinte feltárással hozzászoktatta az embereket az őszinte látáshoz és megítéléshez.

Malnási Ödön 16 fejezetben rajzolja meg Magyarország történetét s könyve messze esik az iskolás felfogástól. Hívó lelke sem akadályozza meg benne, hogy jól ítélje meg a régi Magyarország kritikus korszakait. Már azt is, melyben a keresztény egyházat átvette — nem az őskeresztény, hanem azt az egyházat, mely a feudalizmushoz hasonult. S jól látja